

RASPODELA LIČNIH DOHODAKA PO REPUBLIKAMA I POKRAJINAMA KAO FAKTOR NEJEDINSTVA JUGOSLOVENSKOG TRŽIŠTA*

*Sofija POPOV***

UVOD

Tekuće rasprave u stručnoj i široj javnosti o nejedinstvu jugoslovenskog tržišta uglavnom se vezuju za regionalnu imobilnost roba i kapitala. Problem regionalne pokretljivosti radne snage, iako je u pitanju po prirodi daleko imobilniji faktor proizvodnje od kapitala i mada se razlike u stopama nezaposlenosti po republikama i pokrajinama kreću u intervalu od 1.81 do 32,90% (u 1984. godini), u tim raspravama je u drugom planu.

S druge strane, kada se govori o privredno sistematskim uzročnicima rascepanosti jugoslovenskog na republička i pokrajinska tržišta obično se ističu: nejedinstvo fiskalnog i kreditno-monetarnog sistema, nejedinstvo sistema cena i rešenja u sistemu ekonomskih odnosa sa inostranstvom. Pitanje sistema raspodele dohotka i ličnih dohodaka, odnosno po republikama i pokrajinama različitih društvenih dogovora o sticanju i raspodeli dohotka jedva da se i pominje kao činilac postojeće razjedinjenosti jugoslovenskog tržišta.¹ Normalno je očekivati, međutim, da ti različiti dogovori o raspodeli uzrokuju i razlike u ličnim dohocima za isti rad što nužno vodi razlikama u ceni koštanja istih proizvoda proizvedenih u raznim regionima. Tako regionalne razlike u ličnim dohocima, uz postojeću imobilnost radne snage, mogu činiti dominirajući ili bar jedan od dominirajućih faktora nejedinstva jugoslovenskog tržišta.

* Ovaj rad je baziran na istraživanjima sadržanim u: Sofija Popov, *Regionalne razlike ličnih dohodaka i jedinstvo jugoslovenskog tržišta*, Institut za ekonomiku industrije, Beograd, 1986.

** Institut za ekonomiku industrije, Beograd.

¹ Videti priloge sa Savetovanja o jedinstvenom tržištu u privrednom sistemu SFRJ objavljene u: *Ekonomska misao* 1982/5, kao i studiju *Ocena ključnih pitanja funkcionisanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta s predlogom mera i aktivnosti za podsticanje procesa obezbeđenja funkcionisanja jedinstvenog tržišta*, Ekonomski fakultet u Beogradu, 1984.

Ukoliko su bile predmet rasprava u stručnoj literaturi, regionalne, tj. republičko-pokrajinske razlike ličnih dohodaka uglavnom se dovode u vezi sa nivoom privredne razvijenosti i implicitno smatraju ekonomski i društveno opravdanim. I zaista je normalno očekivati da su u razvijenim regionima locirane organizacije udruženog rada koje ostvaruju višu produktivnost i efikasnost korišćenja sredstava, te u skladu sa osnovama jugoslovenskog sistema raspodele dohotka, tj. u skladu sa principom raspodele prema radu i tržišno priznatim rezultatima rada, treba da prisvajaju više lične dohotke. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje da li postojeće republičko-pokrajinske razlike ličnih dohodaka nastaju po tom osnovu kao rezultat integralne primene sistema raspodele dohotka i ličnih odhodaka na jedinstvenom jugoslovenskom području, ili pak nastaju sasvim autonomno, baš kao i razlike u zaradama radnika pojedinih zemalja sveta koje se nalaze na različitim nivoima privrednog razvoja. U ovom radu biće učinjen pokušaj da se odgovori na to pitanje.

U prvom delu bavićemo se identifikovanjem veličine razlika nominalnih i realnih ličnih dohodaka između pojedinih republika i pokrajina, kao i ispitivanjem tendencija njihovog kretanja u proteklih dvadeset i jednu godinu. Drudi deo rada sadrži analizu uzroka i faktora datih varijacija ličnih dohodaka i njihovog kretanja sa aspekta funkcionisanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta.

1. VELIČINA I TENDENCIJE KRETANJA RAZLIKA U LIČNIM DOHOCIMA IZMEĐU REPUBLIKA I POKRAJINA

Analiza visine razlika ličnih dohodaka između republika i pokrajina zasniva se na ličnim dohocima po uslovno nekvalifikovanom radniku, a na bazi podataka koje daje Savezni zavod za statistiku. Treba imati u vidu da primenjeni metod obračuna uslovno nekvalifikovanih radnika po republikama i pokrajinama nije teorijski ispravan (bar ne sa stanovišta jedinstvenog tržišta); te da dobijeni uslovno nekvalifikovani radnici nisu u potpunosti uporedivi po republikama i pokrajinama. Naime, pri svođenju radnika više kvalifikovanosti na nekvalifikovane radnike koriste se različiti ponderi po republikama i pokrajinama (kojima se množi broj radnika pojedine kvalifikacije). To su rasponi ličnih dohodaka po pojedinim kvalifikacionim kategorijama koji se, u proseku, ostvaruju na nivou republike (pokrajine) a koji se razlikuju zavisno od niza faktora.

Da bismo dobili uvid u veličinu iskrivljenosti slike o regionalnim razlikama ličnih dohodaka po uslovno nekvalifikovanom radniku na osnovu podataka Saveznog zavoda za statistiku, vršili smo za 1985. godinu ocenu broja uslovno nekvalifikovanih radnika po republikama i pokrajinama polazeći od jedinstvenih jugoslovenskih pondera (tj. raspona ličnih dohodaka koji se ostvaruju u proseku za Jugoslaviju). To inače smatramo jedino ispravnim metodom. Sameravajući lične dohotke ostvarene po republikama i pokrajinama sa tako izračunatim brojem uslovno nekvalifikovanih radnika i poredeći to sa podacima Saveznog zavoda za statistiku, uočavamo određena odstupanja. Razli-

ke, međutim, mogu biti prihvaćene kao marginalne sa stanovišta veličine međurepubličko-pokrajinskih razlika u ličnim dohocima iskazanim po oba metoda. Imajući to u vidu, iz praktičnih razloga smo se zadržali na podacima Saveznog zavoda za statistiku, iako primenjeni metod obračuna uslovno nekvalifikovanih radnika smatramo teorijski neispravnim.

S obzirom da značajne međurepubličko-pokrajinske razlike ličnih dohodaka čine trajan fenomen koji prati privredna kretanja u Jugoslaviji, od značaja je i ispitivanje tendencija kretanja tih razlika dugoročnije posmatrano. Raspoloživi statistički podaci omogućili su da istraživanjima obuhvatimo period od proteklih dvadesetjednu godinu, tj. period od 1965. do 1986. godine. Taj period, međutim, nije homogen sa stanovišta karakteristika privredno-sistematskih rešenja i mogućnosti delovanja tržišta na jedinstvenom jugoslovenskom prostoru. Najglobalnije posmatrano, u njegovom okviru mogu se razlikovati dva institucionalno različita podperioda. Prvi je period od 1965, kada je inaugurisana privredna reforma sa orijentacijom na tržišno privređivanje, do 1974, kada je donet novi Ustav. On se inače u literaturi označava kao period »tržišnog samoupravnog socijalizma«.² Drugi počinje sa 1974. godinom kada je donet Ustav kojim je inaugurisano razvijanje sveopšteg dogovaranja i sporazumevanja. To razdoblje u literaturi se označava kao »dogovorni samoupravni socijalizam« koji još traje.

Analizu međurepubličko-pokrajinskih razlika ličnih dohodaka vršili smo, dakle, kako za oboje dvadesetjednogodišnji period tako i odvojeno za dva razdvojena podperioda što nam je omogućilo sagledavanje efekta određenih privredno-sistemskih rešenja na te razlike. U tom cilju posebne obračune vršili smo za 1965, 1974, 1984, 1985. i 1986. godinu. Tabela 1. sadrži relativne nivoe čistih ličnih dohodaka po uslovno nekvalifikovanom (NKV) radniku po republikama i pokrajinama za navedene godine. Vidimo da su 1986, poslednje godine naše analize, lični dohoci po NKV radniku u Sloveniji bili oko 48% viši od jugoslovenskog proseka, dok su u Makedoniji oko 30%, na Kosovu oko 27%, a u Crnoj Gori 19% niži od tog proseka. U Sloveniji, u kojoj su lični dohoci najviši, oni su preko dva puta veći nego u Makedoniji, gde su najniži. Nezavisno od njihovog porekla, odnosno stepena društveno-ekonomske opravdanosti, tako velike razlike u ličnim dohocima za rad iste kvalifikovanosti nedvosmisleno govore o odsustvu jedinstva, odnosno neefikasnosti funkcionisanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta.

Daljim uvidom u tabelu 1. uočava se da nivoi relativnih ličnih dohodaka variraju tokom analiziranog perioda. Razlike su najviše upravo 1986. Međutim, one su vrlo velike i u ostalim analiziranim godinama. Tako su u 1965, znači pre dvadesetjednu godinu, lični dohoci u republici u kojoj su bili najviši, 60% veći nego u pokrajini u kojoj su bili najniži.

² Po J. Mencingeru, kao razdoblje »tržišnog samoupravnog socijalizma« može se označiti period od 1963—1973. godine. Videti: Jože Mencinger: »Privredni sistem i efikasnost privređivanja«, *Privredna kretanja Jugoslavije*, EIPF, septembar 1985.

Tabela 1.

Relativni čisti lični dohoci po NKV radniku (SFRJ = 100)

Godine — period	SFRJ	Bosna i Her- cegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Srbija bez pokrajina	Kosovo	Vojvodina
1986.*	100	88,1	81,1	107,8	69,9	147,6	89,9	90,6	72,6	93,9
1985.	100	91,5	79,7	107,0	72,8	138,0	90,8	91,2	76,2	99,2
1984.	100	93,4	80,8	108,6	78,8	124,2	94,0	92,2	77,9	104,3
1974.	100	96,5	87,7	106,3	85,4	117,9	94,4	93,0	87,6	99,9
1965.	100	96,8	89,2	105,0	82,8	129,2	92,1	93,0	81,6	92,7

Indeksi promena relativnih ličnih dohodaka po
NKV radniku (SFRJ = 100)

1965—										
1986.	100	91,0	90,9	102,7	84,4	114,2	97,6	97,4	89,0	101,3
1965—										
1984.	100	96,5	90,5	103,5	95,2	96,2	102,1	99,2	95,5	112,4
1974—										
1986.	100	91,3	92,5	101,4	81,9	125,2	95,2	97,4	86,3	94,0
1974—										
1984.	100	96,8	92,1	102,2	92,3	105,4	99,7	99,2	89,0	104,3
1965—										
1974.	100	99,7	98,3	101,3	103,2	91,3	102,5	100,0	107,3	107,8

* Prosečni lični dohoci po zaposlenom svedeni su na LD po NKV na bazi pondera za 1984.

Izvor: Sofija Popov: *Regionalne razlike ličnih dohodaka i jedinstvo jugoslovenskog tržišta*, IEL, Beograd, 1976, za period do 1985; za 1986. interni materijali Savenzog zavoda za statistiku.

Kad se posmatra mesto pojedinih republika i pokrajina u strukturi relativnih ličnih dohodaka, vidi se da je tokom analiziranog perioda ta struktura stabilna, te da ne dolazi do bitnih izmena rangova republika i pokrajina po nivou ličnih dohodaka. Slovenija konstantno izrazito odskaka, u Hrvatskoj su lični dohoci 5—10% iznad proseka, u Vojvodini se kreću oko proseka, u Bosni i Hercegovini su nešto (3—12%) ispod proseka, a u Srbiji bez pokrajina oni su 7—10% ispod proseka, dok se na kraju rang liste nalaze Crna Gora, Makedonija i Kosovo gde su lični dohoci respektivno 11—20%, 15—30% i 12—28% niži od prosečnih u zemlji.

Dok se mesto pojedinih republika i pokrajina u međurepubličko-pokrajinskoj strukturi ličnih dohodaka bitno ne menja tokom proteklih dvadesetak godina, različite stope rasta ličnih dohodaka po

regionima uslovile su promene njihovog relativnog nivoa. Informacije o tome sadrži drugi deo tabele 1. Opšta je tendencija da relativni lični dohoci padaju u republikama i pokrajinama u kojima su oni inače niski, a rastu u republikama i pokrajinama u kojima su visoki ili nadprosečni. Ta tendencija, karakteristična za ceo analizirani period, posledica je uglavnom kretanja u razdoblju posle 1974. godine, a do najdrastičnijih promena došlo je 1986. i 1985. godine. Tako su u Sloveniji, na primer, relativni lični dohoci 1986. porasli u odnosu na 1965. za 14,2% dok su 1974. u odnosu na 1965. opali za 3,8%. U periodu od 1974. do 1986. oni su, pak, porasli za 25,2%, a u periodu od 1974. do 1984. za 5,4%.

Promene relativnih ličnih dohodaka bile su daleko manje u periodu od 1965. do 1974. godine nego u periodu posle 1974. Do 1974. godine relativni lični dohoci su opali u Sloveniji za skoro 9 procentnih poena približavajući se jugoslovenskom proseku, dok su u Makedoniji, a posebno na Kosovu, gde su inače najniži, porasli, tako da je smanjeno njihovo zaostajanje za prosekom.

Prihvati li se hipoteza da su tržišne zakonitosti daleko više delovale na privredna kretanja u Jugoslaviji u periodu od 1965. do 1974. nego kasnije, razlike u tendencijama promena međurepubličko-pokrajinske strukture ličnih dohodaka mogu se dovesti u vezu sa delovanjem tih zakonitosti. Može se zaključiti, naime, da delovanje tržišnog mehanizma vodi smanjivanju razlika u ličnim dohocima između republika i pokrajina.

Kada je reč o veličini razlika u ličnim dohocima republika i pokrajina treba još imati u vidu da se prezentirani podaci odnose na razlike nominalnih ličnih dohodaka po uslovno nekvalifikovanom radniku, koji se u proseku ostvaruju na nivou republika i pokrajina. Oni su nastali kao rezultat određenih uprosečavanja po više različitih osnova, tako da je realno pretpostaviti da su stvarne republičko-pokrajinske razlike ličnih dohodaka za iste vrste (i količine) poslova znatno više. Sa tog stanovišta posmatrano vrlo je informativna analiza po grupacijama delatnosti. Zbog prostorne ograničenosti u tu analizu, međutim, ovde ne možemo ulaziti.

Bitnu komponentu pokazanih republičko-pokrajinskih razlika u nominalnim ličnim dohocima čine razlike u troškovima života. Poznato je, naime, da je kupovna moć dinara, merena proizvodima i uslugama lične potrošnje, različita po pokrajinama i republikama, kao i da se ona tokom vremena menja. To znači, da bi se sagledale razlike u stvarnom materijalnom položaju radnika između republika i pokrajina, nužno je u analizu uključiti i unutrašnju kupovnu moć dinara. Realno je očekivati da će uvažavanje tog faktora značajno uticati na promenu prikazanih međurepubličko-pokrajinskih raspona ličnih dohodaka. Iako date diferencijacije nominalnih ličnih dohodaka čine indikator neefikasnosti funkcionisanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta, one, u meri u kojoj su uslovljene razlikama u kupovnoj moći dinara, mogu biti prihvaćene kao društveno i ekonomski opravdane sa stanovišta ujednačavanja životnog standarda na jedinstvenom jugoslovenskom prostoru.

Savezni zavod za statistiku redovno prati i objavljuje podatke o indeksima kretanja troškova života po republikama i pokrajinama, ali ne i podatke o njihovom nivou. Tako je moguće pratiti kretanje realnih ličnih dohodaka po republikama i pokrajinama, ali ostaju nepoznate razlike u njihovim nivoima. B. Marković je, međutim, izvršio procene nivoa cena proizvoda i usluga lične potrošnje u 1975. godini u odnosu na prosek Jugoslavije.³ Koristeći te podatke i indekse kretanja troškova života, ocenili smo kupovnu snagu dinara po republikama i pokrajinama u odnosu na prosek za Jugoslaviju za 1965, 1974, 1984, 1985. i 1986. godinu. Time smo korigovali relativne nominalne lične dohotke po uslovno nekvalifikovanom radniku date u tabeli 1. i došli do podataka sadržanih u tabeli 2.

Tabela 2.

Relativni lični dohoci (SFRJ = 100) korigovani kupovnom snagom dinara,

Republike i pokrajine Godine i periodi	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija	Srbija van SAP	Kosovo	Vojvodina
1986.	99,7	79,9	98,3	75,4	121,9	97,5	97,1	80,7	102,3
1985.	103,0	78,4	100,2	78,6	118,3	98,0	98,4	82,2	107,0
1984.	104,5	79,3	103,6	83,8	109,4	100,1	97,3	82,2	113,9
1974.	98,4	89,2	104,6	92,7	112,4	96,3	94,1	96,4	104,0
1965.	103,2	93,1	103,3	96,8	128,6	95,6	98,4	90,3	93,2
Indeksi promena									
1965—1986.	96,6	85,8	95,2	77,9	94,8	102,0	98,7	89,4	109,8
1965—1984.	101,3	85,2	100,3	86,6	85,1	104,7	98,9	91,0	122,2
1974—1986.	101,0	89,6	94,0	81,3	108,4	101,2	103,2	83,7	98,4
1974—1985.	104,7	87,9	95,9	84,8	105,3	101,8	104,6	85,3	102,0
1974—1984.	106,2	88,9	99,2	90,4	97,3	103,4	103,4	85,3	106,8

Izvor: Sofija Popov, *Regionalne razlike ličnih dohodaka i jedinstvo jugoslovenskog tržišta*, IEI, Beograd, 1986; Tabela 1: i Indeks, SZS, 2/1987.

Poređenjem tabele 1. sa tabelom 2. mogu se izvesti najmanje dva zaključka. Prvi je, da se značajan deo razlika u nominalnim ličnim dohocima može objasniti razlikama u kupovnoj moći dinara. Među-republičko-pokrajinski rasponi realnih ličnih dohodaka znatno su uži od raspona nominalnih ličnih dohodaka. Realni lični dohoci u regiji

³ B. Marković: *Unutrašnja kupovna snaga dinara 1975. i 1976*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1977, str. 36.

u kojoj su najviši u 1986. godini su za oko 62% veći nego u regiji u kojoj su najniži. Drugo, poređenjem datih tabela očigledno je uključivanje u analizu regionalnih razlika u kupovnoj moći dinara značajno menja mesto pojedinih republika i pokrajina u međurepubličko-pokrajinskoj strukturi ličnih dohodaka. Korekcije nominalnih ličnih dohodaka kupovnom moći dinara naročito su značajno uticale na promenu nivoa ličnih dohodaka Slovenije (u kojoj je kupovna moć dinara najniža) i Vojvodine (u kojoj je kupovna moć dinara visoka). Dok su nominalni lični dohoci radnika Slovenije u 1986. skoro 50% iznad prosečnih u zemlji, realni su iznad proseka za nepunih 22%, tako da se oko polovine nadprosečnog nivoa nominalnih ličnih dohodaka te republike može objasniti visokim troškovima života. U Vojvodini su kretanja sasvim suprotna. Dok su nominalni lični dohoci 1986. godine preko 6% ispod proseka Jugoslavije, realni lični dohoci su preko 2% iznad tog proseka.

Troškovi života u regijama u kojima su nominalni lični dohoci najniži takođe su relativno niski, tako da realni lični dohoci znatno manje odstupaju od proseka od nominalnih. Interesantno je da su realni lični dohoci Hrvatske nešto ispod proseka za zemlju.

Ako se posmatra kretanje relativnih realnih ličnih dohodaka tokom analiziranog perioda, vidljivo je da ne dolazi do značajnih promena u odnosu na uočene tendencije kretanja nominalnih ličnih dohodaka. Razlike realnih ličnih dohodaka po republikama i pokrajinama sužavaju se 1974. u odnosu na 1965. godinu. Realni lični dohoci u Sloveniji (gde su najviši) 1974. godine su 26%, a u 1965. 37% veći nego u Crnoj Gori (gde su najniži). U drugom podperiodu te razlike se šire (kao u slučaju nominalnih ličnih dohodaka), tako da su 1986. godine realni lični dohoci u Sloveniji oko 62% viši nego u Makedoniji, što znači da je njihova razlika preko 2 puta veća nego u 1974. godini, a skoro dva puta veća nego pre dvadesetjednu godinu.

Na kraju možemo zaključiti da veliki deo međurepubličko-pokrajinskih razlika u nominalnim ličnim dohocima može biti prihvaćen kao društveno i ekonomski opravdan, s obzirom na razlike u troškovima života. Tu se može postaviti pitanje društvene i ekonomske opravdanosti takvih razlika u troškovima života, tj. razlika u cenama proizvoda i usluga koje prevazilazi okvire ovog istraživanja. No, nezavisno od toga naša analiza pokazuje da su i razlike u realnim ličnim dohocima vrlo značajne. Štaviše, te razlike pokazuju tendenciju povećanja koja je naročito izražena u periodu od 1974. godine za koji je karakterističan razvoj društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumevanja (praćen zatvaranjem republičkih ekonomija) u kome nisu, bar ne u dovoljnoj meri, uvažavane tržišne zakonitosti. U periodu od 1965. do 1974, u kome je tržište igralo značajniju ulogu u razvoju privrede na nivou Jugoslavije, međurepubličko-pokrajinske razlike realnih ličnih dohodaka su značajno sužene. U nastavku rada pokušaćemo da utvrdimo faktore formiranja i kretanja tih razlika.

2. FAKTORI REGIONALNIH RAZLIKA LIČNIH DOHODAKA

Polaznu osnovu analize faktora regionalnih razlika ličnih dohodaka čine Ustavom proklamovano jedinstvo jugoslovenskog tržišta i osnovni principi sistema raspodele u Jugoslaviji. Shodno tome, činio-ci razlika u ličnim dohocima po regionima izvode se iz sektorskih diferencijacija ličnih dohodaka i diferencijacije ličnih dohodaka pojedinih organizacija udruženog rada u skladu sa osnovnim principima raspodele dohotka i ličnih dohodaka u Jugoslaviji.

Polazimo od sektorskih diferencijacija ličnih dohodaka do kojih normalno dolazi u svakoj tržišno-planskoj privredi usled potreba, tržišno i planski verifikovanih, diferenciranog razvoja pojedinih sektora. Pored toga, poznato je da su iz raznoraznih razloga (koji se mogu izvesti iz imperfektnosti tržišta rada u savremenim uslovima) i nezavisno od brzine privrednog rasta, lični dohoci permanentno viši u jednom, nego u drugim granama i grupacijama delatnosti. Stoga bi lični dohoci mogli biti veći u regionima u kojima su više zastupljene grane i delatnosti sa većim ličnim dohocima.

U analizu smo dalje uključili faktore koji po osnovama sistema sticanja i raspodele dohotka SFRJ vode diferencijaciji ličnih dohodaka između pojedinih preduzeća, što može imati regionalne implikacije. To su: produktivnost rada i kapitalna opremljenost rada.

Organizacije udruženog rada koje ostvaruju veću produktivnost rada (u odnosu na grupaciju kojoj pripadaju) mogu i, po našem sistemu raspodele dohotka, treba da ostvaruju više lične dohotke. Stoga i regioni u kojima su locirane organizacije koje posluju uz veću produktivnost rada prisvajaju više lične dohotke.

Organizacije udruženog rada koje imaju bolju kapitalnu opremljenost rada mogu takođe po našem sistemu raspodele dohotka da ostvare više lične dohotke. Stoga regioni u kojima je bolja kapitalna opremljenost rada mogu da isplaćuju više lične dohotke. I mada isplate viših ličnih dohodaka kapitalno intenzivnijih grana često idu na teret društvene akumulacije, što implicira narušavanje principa raspodele prema radu, one jednim delom mogu biti dovedene u vezu sa uloženim preduzetničkim radom, težnjom za praćenjem tehničko-tehnoloških inovacija i pojačanim investicionim naporima, te mogu biti prihvaćene i kao društveno i ekonomski opravdane.

Najzad, iako nema osnova za pretpostavku o prisustvu Phillipsove krive u jugoslovenskoj privredi, u analizu regionalnih razlika ličnih dohodaka uključili smo i stope nezaposlenosti. Radnici preduzeća u regionima sa oskudicom radne snage naime, ekonomski su prinuđeni da ponude više lične dohotke kako bi privukli radnu snagu iz drugih regiona. Na drugoj strani, realno je očekivati pritiske organa društveno-političkih zajednica na povećanje zaposlenosti u preduzećima regiona sa visokom stopom nezaposlenosti, pa i na štetu ličnih dohodaka već zaposlenih. Kako kod nas postoje vrlo značajne razlike u stopama nezaposlenosti po regionima, to smo testirali efekte i te komponente na međurepubličko-pokrajinske razlike u ličnim dohocima.

Statističko testiranje efekata navedenih faktora na međurepubličko-pokrajinske razlike ličnih dohodaka zasniva se na korelaciono regresionoj analizi simultanih statističkih preseka. Vršena je ocena regresionih jednačina za 1965, 1974. i 1984. godinu. Takođe su računane regresione jednačine promena datih varijabli u celom periodu 1965—1984. godine, kao i u dva analizirana podperioda: 1965—1974. godine i 1974—1984. godine.⁴

U testiranju efekata sektorskih na regionalne diferencijacije ličnih dohodaka najpre smo računali koeficijente korelacije između relativnih ličnih dohodaka po granama delatnosti republika i pokrajina, i granama delatnosti SFRJ. Došli smo do rezultata da u sve tri analizirane godine postoji visoka korelacija (uz visok nivo statističke značajnosti) za sve republike/pokrajine između njihovih nivoa ličnih dohodaka po granama delatnosti i nivoa ličnih dohodaka odgovarajućih grana Jugoslavije. Taj rezultat daje osnove za hipotezu da bi sektorske diferencijacije ličnih dohodaka mogle uticati na njihove regionalne diferencijacije ako bi se značajno razlikovalo učešće pojedinih grana u strukturi društvenog proizvoda regiona. Viši lični dohoci u pojedinim republikama i pokrajinama mogli bi biti posledica veće zastupljenosti grana u kojima se ostvaruju visoki lični dohoci. I obratno: niski lični dohoci drugih republika i pokrajina bili bi rezultat velikog učešća u društvenom proizvodu grana u kojima su lični dohoci u jugoslovenskim razmerama relativno niski. Međutim, koeficijenti korelacije između te dve varijable, koje dajemo u tabeli 3, ne potvrđuju tu hipotezu. Oni se uglavnom ne razlikuju značajno od 0.

Samo u Sloveniji za sve tri godine i za Hrvatsku 1984. pozitivno označen koeficijent korelacije prelazi 0,2, ali nigde nije preko 0,25. Za republike i pokrajinu Kosovo, u kojima su lični dohoci niski, nije čak dobijen ni teorijski očekivan negativan predznak.

Tabela 3.

Koeficijenti korelacije između relativnih ličnih dohodaka po granama delatnosti SFRJ i učešća pojedinih grana delatnosti u strukturi društvenog proizvoda republika i pokrajina

Republike i pokrajine	1965.	1974.	1984.
Bosna i Hercegovina	0,038	0,130	0,151
Crna Gora	0,098	0,071	0,095
Hrvatska	0,118	0,092	0,243
Makedonija	0,017	0,027	0,099
Slovenija	0,210	0,201	0,213
Srbija	0,082	0,071	0,190
Srbija bez SAP	0,008	0,067	0,051
Kosovo	0,109	0,172	0,065
Vojvodina	0,066	0,098	0,024

⁴ Kompletna dokumentaciona osnova za tu analizu sadržana je u citiranom radu ovog autora.

Prema tome, može se zaključiti da se regionalne razlike u ličnim dohocima ne mogu objasniti njihovim razlikama po granama. Štaviše, ne može se reći da te razlike uopšte doprinose objašnjenju identifikovanih međurepubličko-pokrajinskih raspona ličnih dohodaka.

Statistička analiza efekata ostala tri navedena faktora regionalnih razlika ličnih dohodaka zasnovana je na oceni regresionih jednačina (linearnih) relativnih ličnih dohodaka republika u odnosu na prosečne u Jugoslaviji (LD) sa sledeće tri objašnjavajuće varijable: relativnom produktivnošću rada republika i pokrajina (P); relativnom kapitalnom opremljenošću rada republike (K); stopama nezaposlenosti republika i pokrajina (NZ). Jednačine su računate za 1965, 1974. i 1984. godinu, kao i za sve godine uzete zajedno. Zbog kolinearnosti nezavisno promenljivih, a i zbog malog broja stepeni slobode očekivane su relativno visoke standardne greške ocenjenih regresionih koeficijenata i nizak nivo statističke signifikantnosti. Rezultati su (u zagradama su navedene t-vrednosti):

za 1965. godinu:

$$LD = 48,11 + 0,779 P - 0,190 K - 1,212 NZ$$

$$(0,976) \quad (1,617) \quad (1,115) \quad (0,945)$$

$$R^2 = 0,753$$

signifikantnost 5%;

za 1974. godinu:

$$LD = 71,22 + 0,381 P - 0,032 K - 0,682 NZ$$

$$(1,876) \quad (1,329) \quad (1,329) \quad (0,275)$$

$$R^2 = 0,886;$$

signifikantnost 10%;

za 1984. godinu:

$$LD = 64,60 + 0,436 P - 0,016 K - 0,580 NZ$$

$$(1,366) \quad (1,111) \quad (0,100) \quad (-0,662)$$

$$R^2 = 0,848$$

signifikantnost 5%;

za sve tri godine zajedno uzeto:

$$LD = 38,9 + 0,684 P - 0,071 K - 0,140 NZ$$

$$(2,301) \quad (4,480) \quad (0,862) \quad (0,452)$$

$$R^2 = 0,751$$

signifikantnost 0,1%,

$$r_{PK} = 0,469 \quad r_{PNZ} = -0,807 \quad r_{KNZ} = -0,341.$$

Dakle, vidimo da su koeficijenti determinacije u svim jednačinama visoki, te da se 75—88% republičko-pokrajinskih razlika u nivou ličnih dohodaka može objasniti razlikama u nivou produktivnosti rada, kapitalne opremljenosti i stopom nezaposlenosti. Međutim, samo jednačina u koju su uključeni podaci za sve tri godine ocenjena je na najvišem nivou statističke signifikantnosti, što je i očekivano zbog broja stepeni slobode. Takođe vidimo da su standardne greške regresionih koeficijenata relativno visoke, što je takođe očekivano zbog multikolinearnosti nezavisno promenljivih. Koeficijent korelacije između produktivnosti i kapitalne opremljenosti rada u poslednjoj jednačini, na primer, iznosi 0,469, a između produktivnosti rada i stope nezaposlenosti negativno označen koeficijent korelacije iznosi čak 0,807. Štaviše, zbog koreliranosti produktivnosti i kapitalne opremljenosti rada regresioni koeficijent uz ovu drugu varijablu u svim jednačinama je, suprotno postavljenoj hipotezi, negativno označen. Najniže su standardne greške regresionih koeficijenata uz varijablu produktivnosti rada. U poslednjoj jednačini taj koeficijent je četiri puta veći od standardne greške. Očigledno je da je produktivnost rada određujući faktor regionalnih razlika u nivou ličnih dohodaka. To potvrđuju ocene regresionih jednačina relativnih ličnih dohodaka u kojima svaka od tri date varijable figuriše kao jedina nezavisno promenljiva. Identifikovani su statistički značajni efekti svake od tih varijabli na regionalne razlike ličnih dohodaka. Pri tom se dobijaju statistički najbolji rezultati za jednačinu sa produktivnošću rada kao objašnjavajućom varijablom. Koeficijenti determinacije u navedenim višestrukim regresionim jednačinama neznatno su viši ili čak niži nego u jednačinama u kojima produktivnost rada figuriše kao jedina objašnjavajuća varijabla.

Znatno drugačiji rezultati u pogledu uloge pojedinih varijabli dobijaju se u slučaju objašnjenja regionalnih razlika u promenama relativnih ličnih dohodaka, tj. kada su date varijable izraze u indeksima promena. Ocenjeni parametri regionalnih jednačina su:

za period 1965—1974.

$$\dot{L}D = 77,70 - 0,589 \dot{P} + 0,777 \dot{K} + 0,022 \dot{N}Z$$

$$(14,906) \quad (7,759) \quad (13,267) \quad (2,935)$$

$$R^2 = 0,977 \quad r_{PK} = 0,802$$

signifikantnost 0,1%;

za period 1974—1984. godine:

$$\dot{L}\dot{D} = 21,19 + 0,509 \dot{P} + 0,116 \dot{K} + 0,048 \dot{N}\dot{Z}$$

$$(1,345) \quad (1,784) \quad (0,481) \quad (0,799)$$

$$R^2 = 0,708 \quad r_{pk} = 768$$

signifikantnost 10%;

za period 1965—1984. godine:

$$\dot{L}\dot{D} = 62,49 + 0,035 \dot{P} + 0,317 \dot{K} + 0,011 \dot{N}\dot{Z}$$

$$(3,926) \quad (0,133) \quad (1,124) \quad (0,579)$$

$$R_2 = 0,571 \quad r_{pk} = 0,889$$

nesignifikantno na 10%;

za sva tri perioda:

$$\dot{L}\dot{D} = 61,23 - 0,225 \dot{P} + 0,586 \dot{K} + 0,013 \dot{N}\dot{Z}$$

$$(6,864) \quad (1,558) \quad (4,335) \quad (1,086)$$

$$R_2 = 0,584 \quad r_{pk} = 0,828$$

signifikantnost 0,1%.

Zbog visoke statistički značajne korelacije između porasta produktivnosti i kapitalne opremljenosti rada, regresioni koeficijent uz promene produktivnosti rada dobija u nekim jednačinama teorijski neispravan negativan predznak. Očigledno je da promene kapitalne opremljenosti rada na nivou pojedinih republika i pokrajina postaju dominirajući faktor promena u njihovim relativnim ličnim dohocima. Taj zaključak potvrđuju ocene regresionih jednačina promena relativnih ličnih dohodaka sa svakom od datih varijabli kao jedinom nezavisno promenljivom.

Empirijski utvrđena činjenica da su razlike u nivou ličnih dohodaka republika i pokrajina primarno opredeljene dostignutim nivoom produktivnosti rada, ne govore ništa o mehanizmima preko kojih se ta veza ostvaruje. U skladu sa proklamacijom o jedinstvu jugoslovenskog tržišta i jedinstvenim sistemom sticanja i raspodele dohotka SFRJ, ta veza bi trebalo da bude ostvarena preko regionalnih razlika u nivou produktivnosti rada u okviru istih sektora. To znači

da bi viši lični dohoci određenih regija bili proizvod veće produktivnosti rada pojedinih sektora u odnosu na produktivnost rada tih sektora u Jugoslaviji. Implikacija je sistematska povezanost između nivoa ličnih dohodaka pojedinih republika i pokrajina u odnosu na jugoslovenski prosek (za te sektore) i nivoa produktivnosti rada sektora opet u odnosu na jugoslovenski prosek. Takva odstupanja produktivnosti rada mogla bi se dovesti u vezi sa delovanjem subjektivnog faktora, te bi bilo društveno i ekonomski opravdano da se odraze na nivo ličnih dohodaka.

I statistički dobijen rezultat da su razlike u promenama ličnih dohodaka pojedinih republika i pokrajina dominantno određene razlikama u promenama, porastu, kapitalne opremljenosti rada nije dovoljan da bi se objasnio mehanizam preko koga se odvija prilagođavanje ličnih dohodaka promenama kapitalne opremljenosti rada. Pođe li se od jedinstva privrednog sistema Jugoslavije, moglo bi se očekivati da se taj proces odvija preko prilagođavanja ličnih dohodaka u okviru pojedinih sektora. Naime, porast kapitalne opremljenosti nekog sektora u određenoj regiji u odnosu na jugoslovenski prosek bio bi praćen porastom ličnih dohodaka. To je u skladu sa principom raspodele prema radu jer podrazumeva veći imput preduzetničkog rada. Tako bi rasli relativni lični dohoci republika i pokrajina u kojima je, bar u najvećem broju sektora, došlo do povećanja kapitalne opremljenosti rada. Na drugoj strani, relativno bi opadali lični dohoci republika i pokrajina u kojima kapitalna opremljenost rada zaostaje.

Navedene hipoteze o povezanosti ličnih dohodaka republika i pokrajina sa njihovom produktivnošću i kapitalnom opremljenošću rada, preko mehanizma sektorskog prilagođavanja, testirali smo ocenom regresionih jednačina. Zavisno promenljivu smo definisali kao relativne lične dohotke pojedinih sektora određene regije u odnosu na jugoslovenski prosek za odgovarajuće sektore (LD_p). U jednačine smo uključili dve nezavisno promenljive: relativnu produktivnost rada pojedinih sektora određene regije u odnosu na jugoslovenski prosek tih sektora (P_p), i relativnu tehničku opremljenost rada pojedinih sektora određene regije u odnosu na jugoslovenski prosek tih sektora (K_p). Jednačine su računate za 1965. godinu (na bazi podataka za privredne oblasti) i za 1974. i 1984. godinu (na bazi podataka za industrijske grane i neindustrijske privredne oblasti). Dobijeni rezultati prezentirani su tabelom 4.

U celini posmatrano može se reći da su dobijeni statistički slabi rezultati. Uz, uglavnom, visoke standardne greške regresionih koeficijenata koji su ponekad, suprotno našoj hipotezi, negativno označeni (što se svakako, bar delimično, može pripisati problemu multikolinearnosti), dobijeni koeficijenti determinacije uglavnom su vrlo niski i često se ne razlikuju značajno od 0. Pri tom se ispoljavaju određene razlike između pojedinih republika i pokrajina, kao i godina. Posmatrano po godinama najslabiji rezultati dobijaju se za 1984. U svim regijama (izuzev Srbije bez pokrajina) dobijeni koeficijent determinacije ne razlikuje se značajno od nule. Nešto bolji, ali još uvek statistički slabi rezultati dobijeni su za 1974. godinu. Koeficijent determinacije ni u jednoj republici, odnosno pokrajini ne prelazi 0,25%;

Tabela 4.

Ocena parametara regresione jednačine $LD_p = a_0 + a_1 P_p + a_2 K_p$

	1965.				1974.				1984.						
	a_0	a_1	a_2	R^2	F-test	a_0	a_1	a_2	R^2	F-test	a_0	a_1	a_2	R^2	F-test
Bosna i Hercegovina	85,77 (8,03)	0,07 (0,08)	0,02 (0,04)	0,105	0,47	89,03 (2,58)	0,04 (0,02)	0,03 (0,02)	0,173	3,77	86,27 (5,58)	0,02 (0,04)	0,06 (0,05)	0,055	1,05
Crna Gora	104,20 (11,79)	-0,22 (0,06)	0,04 (0,06)	0,656	7,61	86,05 (3,53)	-0,01 (0,02)	0,02 (0,02)	0,043	0,71	83,77 (4,19)	0,00 (0,03)	-0,01 (0,03)	0,003	0,05
Hrvatska	100,11 (2,47)	-0,01 (0,02)	0,05 (0,02)	0,505	4,08	97,80 (4,61)	0,09 (0,04)	-0,02 (0,02)	0,113	2,42	111,90 (5,23)	-0,01 (0,04)	-0,01 (0,04)	0,007	0,14
Makedonija	93,01 (16,31)	-0,06 (0,15)	-0,11 (0,12)	0,104	0,46	92,17 (4,04)	-0,05 (0,05)	-0,03 (0,02)	0,102	1,94	78,86 (5,42)	0,02 (0,06)	0,01 (0,08)	0,009	0,17
Slovenija	126,10 (27,18)	0,16 (0,25)	-0,13 (0,06)	0,352	2,17	107,11 (3,65)	0,03 (0,03)	0,05 (0,03)	0,232	5,59	114,32 (5,63)	0,03 (0,03)	0,03 (0,04)	0,067	1,33
Srbija	95,83 (7,41)	-0,13 (0,10)	0,09 (0,07)	0,184	0,90	82,62 (3,92)	0,09 (0,05)	0,03 (0,04)	0,183	4,27	86,32 (5,37)	-0,00 (0,01)	0,09 (0,06)	0,080	1,25
Srbija bez SAP	89,95 (10,69)	-0,02 (0,07)	0,03 (0,05)	0,095	0,42	84,48 (2,51)	0,07 (0,03)	0,01 (0,02)	0,228	5,45	80,63 (4,37)	0,10 (0,03)	0,01 (0,04)	0,216	5,10
Kosovo	81,33 (4,03)	-0,16 (0,04)	0,10 (0,04)	0,708	9,69	83,64 (1,77)	0,00 (0,00)	-0,00 (0,01)	0,032	0,54	75,39 (3,74)	0,03 (0,04)	-0,01 (0,03)	0,019	0,32
Vojvodina	95,41 (10,26)	-0,01 (0,17)	-0,01 (0,07)	0,023	0,09	84,92 (4,34)	0,11 (0,04)	0,01 (0,01)	0,249	5,64	92,50 (5,80)	0,10 (0,05)	0,01 (0,03)	0,096	1,81

samo u tri regije on je preko 0,20%. Daleko najbolje ocene parametara regresionih jednačina dobijaju se za 1965. godinu, s tim što se javljaju vrlo velike razlike po republikama i pokrajinama. Dok se u nekim regijama koeficijent determinacije ne razlikuje značajno od nule, u drugima on prelazi 0,50%.

Možemo, znači, zaključiti da činjenicu o povezanosti nivoa ličnih dohodaka i produktivnosti rada po republikama i pokrajinama nije moguće objasniti sektorskim diferencijacijama ličnih dohodaka zavisno od produktivnosti rada u odnosu na jugoslovenski prosek, što sistem sticanja i raspodele dohotka na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu podrazumeva. Razlike u ličnim dohocima između pojedinih regiona treba pre svega vezivati za razlike u opštoj privrednoj razvijenosti, čiji je jedan od osnovnih pokazatelja produktivnost rada, baš kao i razlike u zaradama radnika između pojedinih država sveta.

I hipotezu o osnovama povezanosti promena ličnih dohodaka i promena produktivnosti i kapitalne opremljenosti rada po republikama i pokrajinama testirali smo ocenom regresionih jednačina u kojima smo gornje varijable izrazili indeksima promena. Generalno posmatrano dolazi se do statistički slabih rezultata u kojima se koeficijenti determinacije uglavnom ne razlikuju značajno od 0.

Prema tome, možemo zaključiti da ni objašnjenje razlika u promenama relativnih ličnih dohodaka po republikama i pokrajinama ne treba tražiti u okviru delovanja jedinstvenog jugoslovenskog tržišta i jedinstvenog sistema sticanja i raspodele dohotka SFRJ. Takav rezultat ukazuje da društveni dogovori o sticanju i raspodeli dohotka i ličnih dohodaka po republikama ne polaze, niti se oslanjaju na delovanje jedinstvenog jugoslovenskog tržišta.

Naš sistem raspodele dohotka po svojim osnovnim načelima (koja su zajednička za sve republike i pokrajine) omogućuje, kao što je ranije navedeno, diferenciranje ličnih dohodaka pojedinih sektora zavisno od produktivnosti i kapitalne opremljenosti rada. Takvo diferenciranje ličnih dohodaka nije ekonomski i društveno opravdano, niti je u skladu sa principom raspodele prema radu, te čini bitnu manjkavost našeg sistema. Da bismo ispitali u kojoj meri se ta manjkavost ispoljava u okviru pojedinih republika i pokrajina, računali smo regresione jednačine relativnih ličnih dohodaka pojedinih sektora u okviru određene regije u odnosu na prosek ličnih dohodaka te regije (LD_s). Nezavisno promenljive su: relativna produktivnost rada sektora u odnosu na prosek regije (P_s), i relativna kapitalna opremljenost sektora u odnosu na prosek regije (K_s). Rezultati ocena parametara te jednačine navedeni su u tabeli 5.

Statistički najbolji rezultati dobijaju se za 1974. godinu, uz velike razlike po republikama, tj. pokrajinama. Dok za neke republike i pokrajine nisu identifikovani statistički značajni efekti datih varijabli na lične dohotke, u drugim se dolazi do rezultata da se preko 40% pa i blizu 70% sektorskih varijacija ličnih dohodaka može objasniti razlikama u produktivnosti i kapitalnoj opremljenosti rada. To su: Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija, Srbija bez SAP i Vojvodina.

Tabela 5.
Ocene parametara regresione jednačine $LD_s = a_0 + a_1 P_s + a_2 K_s$

	1965.				1974.				1984.						
	a_0	a_1	a_2	R^2	F-test	a_0	a_1	a_2	R^2	F-test	a_0	a_1	a_2	R^2	F-test
Bosna i Hercegovina	90,87 (7,26)	0,01 (0,07)	0,06 (0,04)	0,194	0,97	94,38 (3,23)	0,04 (0,03)	0,03 (0,01)	0,404	12,20	98,37 (3,97)	0,01 (0,03)	0,03 (0,01)	0,122	2,50
Crna Gora	102,61 (9,91)	-0,15 (0,06)	0,11 (0,07)	0,511	4,18	99,57 (3,84)	0,01 (0,02)	0,02 (0,01)	0,035	1,48	101,43 (6,09)	-0,00 (0,06)	0,04 (0,03)	0,057	0,96
Hrvatska	86,93 (6,20)	0,05 (0,05)	0,05 (0,02)	0,373	2,38	92,02 (1,99)	0,08 (0,02)	0,01 (0,01)	0,671	38,74	104,58 (2,91)	-0,03 (0,03)	0,02 (0,01)	0,105	2,29
Makedonija	86,33 (10,48)	0,09 (0,10)	0,02 (0,03)	0,154	0,73	96,91 (4,71)	0,04 (0,05)	0,01 (0,01)	0,061	1,11	97,25 (4,96)	0,08 (0,04)	-0,00 (0,02)	0,119	2,36
Slovenija	101,05 (8,35)	0,01 (0,07)	-0,01 (0,04)	0,014	0,06	101,42 (2,66)	-0,01 (0,02)	0,02 (0,01)	0,145	3,15	105,63 (3,22)	-0,03 (0,02)	0,01 (0,01)	0,104	2,16
Srbija	92,42 (9,60)	0,06 (0,10)	-0,01 (0,03)	0,061	0,26	87,81 (2,53)	0,12 (0,03)	0,01 (0,01)	0,667	38,10	95,91 (3,53)	0,02 (0,02)	0,03 (0,01)	0,289	7,94
Srbija bez SAP	86,17 (9,94)	0,07 (0,08)	0,05 (0,05)	0,190	0,94	90,87 (2,96)	0,10 (0,03)	0,01 (0,01)	0,447	14,98	94,44 (4,17)	0,06 (0,04)	0,02 (0,02)	0,206	4,31
Kosovo	100,15 (8,28)	-0,09 (0,07)	0,05 (0,05)	0,197	0,98	93,39 (2,96)	0,00 (0,00)	0,03 (0,01)	0,136	2,60	93,90 (4,59)	0,01 (0,02)	0,04 (0,02)	0,091	1,70
Vojvodina	93,14 (10,24)	0,08 (0,14)	-0,01 (0,01)	0,059	0,25	85,43 (2,71)	0,12 (0,03)	0,01 (0,01)	0,618	27,53	87,06 (3,47)	0,12 (0,03)	0,00 (0,01)	0,457	14,28

Statistički znatno bolje ocene regresionih jednačina dobijaju se kada se gornje varijable izraze u indeksima promena. Rezultati su daleko najbolji za period 1965—1984. godine. Oni su navedeni u tabeli 6.

Tabela 6.

Ocena regresione jednačine $LD_s = a_0 + a_1 P_s + a_2 K_s$

	1975—1984.				F-test
	a_0	a_1	a_2	R^2	
Bosna i Hercegovina	86,06 (7,00)	0,13 (0,04)	0,01 (0,04)	0,563	5,16
Grna Gora	87,47 (19,47)	-0,18 (0,13)	0,22 (0,05)	0,712	9,87
Hrvatska	68,73 (10,01)	0,20 (0,07)	0,10 (0,10)	0,711	9,84
Makedonija	51,87 (10,11)	0,26 (0,08)	0,17 (0,04)	0,761	12,76
Slovenija	75,34 (15,42)	0,10 (0,06)	0,10 (0,09)	0,257	1,38
Srbija	81,40 (6,28)	-0,06 (0,02)	0,22 (0,04)	0,774	13,68
Srbija bez SAP	55,23 (24,81)	0,36 (0,021)	0,11 (0,08)	0,314	1,83
Kosovo	92,97 (14,89)	0,08 (0,15)	0,01 (0,02)	0,077	0,33
Vojvodina	69,30 (9,82)	0,22 (0,12)	0,09 (0,03)	0,852	23,07

Dakle, vidimo da je diferenciran porast ličnih dohodaka po sektorima u okviru većine republika u periodu od proteklih 20 godina opredeljen razlikama u porastu produktivnosti i kapitalne opremljenosti rada što nije društveno i ekonomski opravdano niti je u skladu sa principom raspodele prema radu.

Na kraju, poređenjem svih rezultata korelaciono regresione analize, možemo zaključiti da relativni lični dohoci pojedinih sektora više zavise od odstupanja produktivnosti i kapitalne opremljenosti rada od republičkog proseka, tj. od drugih sektora u republici (u kojima su produktivnost i kapitalna opremljenost rada objektivno različite), nego od odstupanja tih varijabli od proseka za isti sektor na nivou Jugoslavije (koja su, manje-više, subjektivno uslovljena). Rezultat je apsurdan kako sa stanovišta Ustavom proklamovanog jedinstva jugo-

slovenskog tržišta tako i sa stanovišta principa raspodele prema radu kao fundamentalnog obeležja samoupravnog socijalizma.

3. IMPLIKACIJE REZULTATA ANALIZE

Nastale u uslovima nejedinstvene primene sistema sticanja i raspodele dohotka na integralnom jugoslovenskom prostoru, odnosno u uslovima nejedinstva jugoslovenskog tržišta, a kao proizvod diferenciranih uslova privređivanja po republikama i pokrajinama, regionalne nejednakosti ličnih dohodaka nužno povratno deluju na cepanje tog jedinstva jer impliciraju različite cene proizvoda. Štaviše, razlike u ličnim dohocima, uz neujednačenosti produktivnosti rada i opšte efikasnosti privređivanja, čine određujući elemenat regionalnih razlika cena proizvoda.

Naime, bez obzira na republičko-pokrajinske neujednačenosti u kreditno-monetarnom sistemu, jednakost kamatnih stopa kao cene kapitala u principu se ne dovodi u pitanje. Takođe nema osnova za opštu postavku o egzistenciji republičko-pokrajinskih razlika u cenama materijala. S druge strane, regionalne diferencijacije ličnih dohodaka čine osnov diferenciranih izdvajanja za opštu i zajedničku potrošnju. Prema tome, po republikama i pokrajinama različite cene proizvoda, uz pretpostavku istih utrošaka faktora proizvodnje po jedinici proizvoda, u principu mogu da potiču pre svega od razlika u ličnim dohocima kao ceni rada. Na to se dalje nadovezuju različiti uslovi privređivanja po republikama i pokrajinama, koji potiču od razlika u pojedinim privredno-sistemskim rešenjima kao i merama razvojnih tekućih ekonomskih politika.

Kako produktivnost rada i efikasnost korišćenja sredstava, odnosno realni jedinični troškovi proizvodnje, variraju po republikama i pokrajinama čak i više od ličnih dohodaka, to pokazane varijacije ličnih dohodaka nužno ne impliciraju razlike u cenama. Ako bi razlike u ličnim dohocima organizacija udruženog rada koje proizvode isti proizvod, a koje su locirane u raznim regionima, bile izbalansirane razlikama u produktivnosti rada i efikasnosti korišćenja sredstava, one ne bi vodile različitim cenama tog proizvoda. Do toga, međutim, kao što je pokazala naša analiza, ne dolazi, pa uočene regionalne diferencijacije ličnih dohodaka nužno impliciraju razlike u cenama proizvoda postajući tako primarni faktor cepanja jedinstva jugoslovenskog tržišta. Normalno je, u takvim uslovima, očekivati da će više odstupati po regionima cene radno-intenzivnih nego kapitalno-intenzivnih grana.

S obzirom na faktore nastajanja, pokazane regionalne diferencijacije ličnih dohodaka, takođe, impliciraju narušavanje principa raspodele prema radu. I baš kao razlike ličnih dohodaka po granama delatnosti, i razlike po regionima uzrokuju permanentno dinamičko prilagođavanje na više i pritiske na rast cena. Republike i pokrajine u kojima su lični dohoci niži teže da ih povećaju kako bi sustigli druge, a republike u kojima su oni visoki, teže da održe, pa i povećaju svoje prednosti oslanjajući se na princip da svaka republika, od-

nosno pokrajina raspolaže rezultatima svoga rada. Rezultat tih težnji jeste inflacija.

Na kraju ostaje otvoreno pitanje za dalje analize što stoji iza različitih rezultata rada iskazanih dohocima pojedinih republika i pokrajina. Dosadašnja istraživanja daju jake empirijske indikacije da su značajnu ulogu u tome imale deformisane cene faktora proizvodnje i proizvoda kao i izražena praksa formiranja po republikama i pokrajinama različitih cena istih proizvoda.⁵

Primitljeno: 17. 09. 1987.

Prihvaćeno: 8. 10. 1987.

DISTRIBUTION OF PERSONAL INCOME AMONG REPUBLICS AND PROVINCES AS A FACTOR OF DISUNITY OF THE YUGOSLAV MARKET

Sofija POPOV

Summary

The first part of the article deals with the differences in personal incomes (both nominal and real) between various republics and provinces, and follows those differences in the period 1965—1986. It transpires that they were very significant in this period. They were diminishing between 1965 and 1974, and then growing between 1974 and 1986. Nominal personal incomes per unskilled worker equivalent in 1986 were more than two times higher in the area at the top, than in the area at the bottom of the scale.

The second part of the article explores factors explaining regional differences in personal incomes. The basis of this analysis is twofold: principles of personal income distribution in Yugoslavia and unity of the Yugoslav market. Using the crosssectional regression analysis, it is concluded that regional differences in personal incomes are primarily determined by regional differences in the productivity of labour, with changes in the productivity of labour themselves determined by the labour ratios. However, the analysis indicates that those differences do not emerge as a result of integral application of the system of personal income distribution in the whole of Yugoslavia. They emerge autonomously, just like income differences between different countries in the world which are at different levels of economic development. Differences in personal incomes are the cause of different prices for the same products in republics and provinces. Such differences thus become a determining factor for the fragmentation of the unity of the Yugoslav market; this is the crucial finding of the paper.

⁵ Videti Sofija Popov: *Sistem i politika cena kao faktor regionalnog predivanja dohotka*, Institut ekonomskih nauka, 1986, interni materijal; Sofija Popov i drugi: *Kretanje produktivnosti rada u funkciji raspodele dohotka i ličnih dohodaka*, Institut za ekonomiku industrije, Beograd, 1987.